

Persschouw.

Prof. Haitjema over de Doleantie.

Gelijk in de dagen der „Afscheidingsherdenking“ Prof. Haitjema van zich hooren liet — constateerende wel nervositeit bij gereformeerden — zoo doet hij het ook in de weken der doleantieherdenking. De J. L. Schouten nam er nota van in „Amsterdamsche Kerkbode“:

Gelijk men zich herinneren zal, is Prof. Dr. Haitjema op den gedenktag der Afscheiding naar Utrum gegaan en heeft hij gepoogd in een predikatie, die vrucht was van dwalende exegese, het recht en het onrecht van de Separatie in het licht te stellen.

Nu de herdenking van de Doleantie in aantocht is, heeft deze zelfde hoogleeraar in Leeuwarden voor het provinciaal comité tot kerkherstel in Friesland, een rede gehouden, die tot titel droeg: „Recht en onrecht der Doleantie“.

„Recht en onrecht“, die twee zal men tot aan den jongsten dag in elk gehoorzaamheidswerk kunnen constateren. En als men dan daarbij blijft staan, zal de wereld er niet veel van veranderen.

De Schouten merkt op:

Wij laten hier het eerste deel van zijn rede volgen: „De Doleantiebeweging — aldus spr. — mag van Hervormd standpunt niet in staat van beschuldiging worden gesteld, wanneer wij niet eerst bereid zijn het kerkelijk recht van dit kerkelijk conflict te laten gelden. Toegegeven moet worden, dat het pijnlijke van het Hervormd-kerkelijk vraagstuk in de decennien voordat de Doleantie uitbrak, in steeds schriller licht was komen te staan. Dr. Kuypers eigen geestelijke ontwikkeling weerspiegelt duidelijk, hoe meer hem de nood der Kerk al meer bewust is geworden.“

In zijn „Confidentie“ (1873) ligt een ontroerend stuk autobiografie voor ons, waarin een menschenziel den nood zijner Kerk oprecht uitschreit. Innig en diep was Kuypers heimwee naar een Kerk, die echt weer „Moeder“ kon zijn en leiding kon geven aan haar kinderen. De Hervormde Kerk zei op beslissende ogenblikken niets, of ze zei ja en neen tegelijk.

De menschen van bealst Gereformeerde overtuiging waren naar den achtergrond gedrongen, naar de sfeer van de z.g.n. keldervroomheid. Op den voorgrond vochten verschillende theologische stromingen om de kansels, terwijl de Synode en de officiële kerkelijke besturen de volstrekte tegenstellingen in de Christendomsopvattingen trachtten te verbloemen en iedere uitbarsting van fel conflict trachtten te voorkomen door al maar meer reglementswijzigingen, die er op uit waren den status quo te handhaven, doch tegelijkertijd het wezen der Kerk als Christus-bellijde Kerk in steeds dichter nevelen huldten.

Spr. wees op de wijzigingen van art. 38—39 van het kerkelijk reglement op het Godsdienstonderwijs, welke 1879—1880 hun beslag kregen en ook mannen als Bronsveld deden uitroepen: non possumus! Voorts herinnerde spr. aan de wijziging van art. 40 van dit reglement (1885—1886) en aan die van de proponenten-formule in 1883, zoodat men ook met dit nieuwe onderkeningsformulier vrijwel alle kanten, althans twee tegenovergestelde kanten, uit kon.

Hier kan en mag niet gesust worden met de opmerking: allemaal dwarsoverrij en politieke strategie van mannen als Kuiper en Rutgers.

Hier prangt de nood van de handhaving der belijdenis, die aan de Kerk van Christus is toevertrouwd, maar dan om ze zuiver te houden ter wille van de blankvleed onduidelijkheid van de verkondiging des Evangelies.

Hierover zegt Ds Schouten dan zijnerzijds:

Zoodat wij zien erkent met zooveel woorden, dat de z.g. aannemingskwesie en de z.g. proponenten-formule, de naaste aanleiding zijn geweest voor de Doleantie.

Maar daarom staan wij er verbaasd over, dat de hoogleeraar nu in het tweede deel van zijn rede dingen gaat zeggen, die ons doen denken aan een Deutero-Haitjema.

Wij kunnen onze oogen bijna niet gelooven, als wij dit tweede deel lezen, en vragen ons niet zonder eenige verontwaardiging af, of dit tweede deel nu van denzelfden auteur is als het eerste.

Na het kerkelijk recht gaat hij handelen over het onrecht der Doleantie, dat voor hem niet kerkelijk maar absoluut schijnt te zijn.

Wij veroorloven ons de vrijheid de gronden te onderzoeken, van het veroordeelend vonnis, dat door hem over deze reformatorische actie wordt geveld.

Om te beginnen, zoo lezen wij in Deutero-Haitjema, heeft de geschiedenis in 1886 eigenlijk reeds bewezen, dat de Doleantie niet de oplossing van het kerkelijk vraagstuk wezen kan.

Hij vestigt hierbij de aandacht op twee z.l. onmiskenbare feiten.

In de eerste plaats op de wederopleving van de waarheid Gods in de Hervormde Kerk juist na 1886. Kuypers voorzegging, zoo voegt hij hier aan toe, dat de volkskerk onder de Synodale-organisatie, als een dood geraamte zou ineenzakken, is niet uitgekomen.

Ik bepaal mij, omdat dit artikel anders te lang wordt, thans uitsluitend bij dit eerste punt.

De eerste vraag die hier alles beslist is deze, of de mannen, die den Heere wilden dienen naar Zijn Woord, in die dagen wel anders konden en mochten doen, dan zij gedaan hebben.

Mochten zij het toelaten, dat jonge menschen door een achterdeur de kerk binnenkwamen, aan wie men op grond van Schrift en belijdenis bij de voordeur den toegang moest weigeren?

Mochten zij er direct aan medewerken, dat jonge menschen van moderne levensovertuiging werden toegelaten tot het Heilig Avondmaal des Heeren?

Zette de z.g. proponenten-formule de deuren van de kerk niet wijd open voor allerlei richtingen?

Mochten zij nog langer gehoorzamen aan een be-

stuurmacht, die dingen van hen eischte, die in strijd waren met het koningschap van Christus in Zijn kerk?

Moesten zij Gode niet meer gehoorzaam zijn dan de menschen?

Dat vele belijders van 's Heeren Naam niet meegingen met de Doleantie, is juist het meest bedroevende verschijnsel geweest in die dagen.

Nu beroept Prof. Haitjema zich op de wederopleving van de waarheid Gods in de Hervormde Kerk, juist na 1886.

Wat die wederopleving betreft, zij tweeërlei opgemerkt.

In de eerste plaats, dat deze in elk geval van zeer betrekkelijken aard is. Het is een niet te loochenen feit, dat de toestanden in de Ned. Herv. Kerk na 1886, uitermate zijn verergerd.

Wekelijks beklommen daar predikanten den kansel, die achter de vanen van het Communisme optrokken.

Niet het Evangelie maar de Sovjetboodschap wordt door hen van den kansel gebracht.

Zeker, in de tweede plaats valt een zekere wederopleving niet te ontkennen.

Daar is ook, binnen de muren van de Ned. Herv. Kerk, nog vraag naar de waarheid.

Dat danken zij, die achterbleven, niet aan hun trouw, maar aan de goedertierenheid, de verdraagzaamheid en de lankmoedigheid Gods, maar die hadden hen dan ook, gezien de verschrikkelijke toestanden op kerkelijk gebied reeds lang tot bekeering moeten leiden.

Dat dit nog niet het geval is, klaagt onze broeders in de Hervormde Kerk aan.

En nu nog iets over de ontboezeming, dat Kuypers voorzegging, dat de volkskerk onder de synodale-organisatie als een dood geraamte zou ineenzakken, niet is uitgekomen.

Wij veroorloven ons de vraag of Prof. Haitjema zich hierover verheugt?

Dat kan toch niet waar zijn, want hij is één van de voormannen van Kerkherstel, dat niets liever zou zien dan dat die synodale bestuursmacht ineenzakte.

Wij begrijpen inderdaad van dit begin van het tweede deel van des hoogleeraars rede niets, en neigen er toe te denken aan een Deutero-Haitjema.

Ook Ds J. M. Spier („Geref. Kb.“ Hoeksche Waard) schrijft over de rede van Prof. Haitjema. We lezen:

In het 2de deel over het onrecht der doleantie wees hij, volgens „De Standaard“, op twee onmiskenbare feiten:

„1. op de wederopleving der Waarheid Gods in de Hervormde Kerk juist na 1886 (Kuypers voorzegging, dat de volkskerk onder de synodale organisatie als een dood geraamte zou ineenzakken, is niet uitgekomen); 2. op de moeilijk onder woorden te brengen verstarring, verwereldlijking en verwording van het Gereformeerde leven in de „doleerende“ gemeenten. Dat laatste is niet alleen op rekening te brengen van den tand des tijds, maar vooral mede aan het „stelsel“, dat van meet af aan deze proeve van „reformatie“ der Kerk werkte.“

Wanneer zulke dingen het onrecht van de doleantie moeten bewijzen, dan kunnen we in elk geval gerust zijn. Want deze twee (echte of vermeende) historische feiten, die slechts a c h t e r a f te constateeren zijn, zeggen over de b e g i n s e l e n van de doleantie niets. Immers de historie is niet normatief. In deze lijn redeneerend zou Prof. Haitjema ook dit moeten zeggen: het is een feit, dat na de kerkhervorming er in veel opzichten verbetering is gekomen in de toestanden van de Roomse kerk. Ergo: de kerkhervorming is te veroordeelen.

Wat voorts die „verstarring“ enz. betreft, het is ons waarlijk niet duidelijk, wat men daarmee bedoelt. Bedoelt men misschien, dat er onder ons leden zijn, die geen leesbare brieven van Christus zijn, die niet naar den wil van God in het verbond wandelen, maar naar de beginselen der wereld? Maar is dat — hoe droevig ook — dan alleen een verschijnsel in onze kerken? Is de kerk van Prof. Haitjema daar vrij van? Of is het daar nog niet heel wat erger, omdat daar de m b e l i j k e verkondiging van de l e u g e n gelijk recht heeft met de verkondiging der waarheid?

Onze verbazing wordt nog groter, wanneer we in het verslag als een principieel fout van de doleantie dit genoemd vinden:

„De opbouw van het Kerkbegrip van uit de bewuste belijdenis der enkelingen in plaats van uit de erkenning van Gods Verbond.“

Dit zegt iemand, die behoort tot een kerk, waar men kinderen van o n g e l o o v i g e n doopt en doopen moet en alzo week aan week G o d s v e r b o n d o n t h e l l i g t; iemand, wiens kerk heelemaal met het verbond Gods niet meer toont te rekenen, omdat de „bewuste belijdenis der enkelingen“ daar geheeten wordt de „aanneming“. De kinderen der gemeente staan daar b u i t e n de kerk, ook al zijn ze gedoopt. Ieder maak nu zelf maar uit, waar men verbonddmatig handelt en waar niet.

En Dr H. Kaajan merkt in „Utr. Kb.“ aan het adres van Prof. Haitjema op:

Ook Prof. Haitjema erkent, dat men bij Kuiper en Rutgers niet alles aan dwarsoverrij en politieke strategie mag toeschrijven. Toch heeft men dit maar al te veel gedaan. Maar ik vraag: Was een man als Dr Willem van den Bergh ook al verpolitiseerd? Heeft deze niet een gewichtig aandeel in de Doleantie gehad? Als Dr W. van den Bergh in een vergadering het woord voerde, sprak hij als een „engel Gods“. Hij was het geweten der Doleantie, een man met een zeer gevoelige ziel en leeder gebedsleven.

Als Dr van den Bergh schrijft: „Is er geen reden tot dankbaarheid? Tot dankzegging, omdat onze getrouwe God de oogen opende voor jarenlange ontzorging tegenover Christus en Zijn Woord, tegenover Kerkeraad en Gemeente, tegenover Doops- en ambtsbelofte“, dan komen deze woorden bij hem uit 's harten diepsten grond. Dr van den Bergh was een b e w o g e n man en handelde met een d i e p b e w o g e n gemoed.

Dr van den Bergh schreef ook deze woorden: „Be-

staat niet het gevaar, dat menige Kerkeraad het deel der gemeente, dat niet medegaat met de Reformatie, zich niet meer op de ziel gebonden gevoelt, en wanhoopt, dat ooit langs dezen weg van verootmoediging en geestelijke worsteling nog eens dergelijke verbodering kan volgen, als tusschen Juda en Benjamin volgde na de verootmoediging en tuchttefening in Richteren 20 beschreven?“

Dr van den Bergh had een open oog voor de gevaren, die ook de ontkomen Kerken bedreigden en waar-schuwd uit alle macht. Schreef hij niet deze woorden: „Zijn onze wapenen wel immer heilig, onze drijfveren zuiver en handelen wij in het geloof, dat de wereld overwint?“ Ook zegt hij: „Wordt niet ten gunste van de vrijmaking der Kerken te veel nadruk gelegd op volle lokalen, ruime collecten, nieuwe hulpkerken?“

Alijd weer drong deze gezalfde prediker tot verootmoediging, berouw en bekeering aan.

Daarbij komt, heeft Dr G. J. Vos Azn niet zelf gesproken, dat men tot geleidelijke wijziging moest komen, „tenzij men naar den alouden regel, met een goed geweten voor God, in gebondenheid aan Zijn Woord, dat in alles kenbron en richtsnoer zij, een of ander punt daarmede in onverzoonlijken strijd achtende, om des Heeren wil tot verbreking en overtreding gedwongen wordt?“

Moet men dan zoo toornen, wanneer velen eindelijk van meening zijn (na langdurig wikken en wegen), dat het diep zondig is voor God en in strijd komt met de Majesteitsrechten van Koning Jezus, indien men blijft onder de knellende banden van een ongodelijk, wederrechtelijk ingeslopen bestuursstelsel, waardoor de meest kraasse Christus-verloochening en Bijbelbestrijding getolereerd worden?

Doleantie te Harlingen.

In „Franeke Kerkbode“ schrijft Ds I. K. Wessels:

De geschiedenis van de Doleantie te Harlingen begint officieel niet in 1886, maar op den 16en Aug. 1887.

Op dezen datum is n.l. onder leiding van Ds J. C. Sikkel, predikant bij de Geref. Gemeente te Hilaard, een vergadering gehouden van Gereformeerde belijders in de Hervormde Gemeente te Harlingen.

Deze vergadering vond plaats in het gebouw „Veritas“, waarbij tegenwoordig waren 34 mannelijke leden.

Aan deze vergadering was eerst al heel wat voorafgegaan.

In de Hervormde Gemeente hadden enkelen een verklaring ter onderteekening laten circuleren, van den volgende inhoud: „De ondergeteekenden, allen meerderjarige leden van de Nederlandsche Gereformeerde (of Hervormde) Kerk te Harlingen, gedeeltelijk wel, gedeeltelijk nog niet tot het Heilig Avondmaal toegelaten, betuigen met deze onderteekening:

1e. dat zij in hun schuld voor God liggen naardien zij reeds zoo lange jaren liefdeloos en werkeloos de breuk van de kerk huns Heeren hebben aangezien;

2e. dat de geheele Synodale organisatie, die evenals de pauselijke kerkregering een wezenlijke hiërarchie is, het eeren van de Majesteit van Koning Jezus aan Zijn kerken onmogelijk maakt;

3e. dat zij, na de schrikkelijke wijze, waarop de Synodale hiërarchie in het afgeloopen jaar tegen de gehoorzame belijders des Heeren is gaan woeden, niet langer met hun kerk onder deze hiërarchie mogen blijven; en

4e. dat zij uit dien hoofde bereid zijn om de kerk des Heeren in hun woonplaats op den grondslag dierzelfde belijdenis waarop zij sedert de afwerping der Pauselijke stond en rechtens nog staat, naar den Woorde Gods en in Zijn kracht nogmaals te helpen reformeeren.“

Deze verklaring had bij vele broeders en zusters warme instemming gevonden, en bereidwillig hadden zij die instemming met hun onderteekening bevestigd.

Doleantie te Rotterdam.

Uit „Gereformeerde Kerkbode van Rotterdam“:

De toestand in 1886 was reeds van dien aard, dat de ontkerstening der gemeente met den dag veld won. Reeds den 4en Januari van dit jaar werden in Amsterdam door het Classicaal bestuur 80 (tachtig) Kerkeraadsleden geschorst, en dezelfde den 7en Juli 1886 afgezet door het Provinciaal Bestuur, welk vonnis door de Synode den 1en December 1886 bekrachtigd werd.

Nu was alle hooger beroep afgesneden doch men bleef klagen bij de allerhoogste rechtbank, bij den Koning der kerk, dat Hij zijn Sion zou gedenken.

Even later (de schrijver geeft „herinneringen van een ouden broeder“):

Op de vergaderingen van den Kerkeraad, die ik heb bijgewoond, ontbraken meest de predikanten, die zoo vaak getuigenis gegeven hadden van de armoede in ons kerkelijk leven, doordat wat zij 'smorgens op den kansel leerden: Jezus Christus en dien gekruisigd voor onze zonden en opgewekt tot onze rechtvaardigmaking, des middags of des avonds door andere predikanten werd tegengesproken, omdat deze zich niet konden vereenigen met die bloedtheorie.

Maar kwamen de laatsten niet meer, de eersten bleven ook thuis, want men gevoelde, dat het zou komen tot een breken met de Synodale organisatie van 1816.

Zelfs een man als Ds J. Krayenbelt was dikwijls afwezig.

Op een Kerkeraadsvergadering, die voorafging aan den 5en Januari 1887 was Ds J. Krayenbelt voorzitter. Het breken met de Haagsche Synode werd wel overwogen, het voorstel was reeds ter tafel, maar Ds J. Krayenbelt schipperde. Tot op eens de oudste ouderling zeide: „broeders, wij moesten maar naar huis gaan, want het is een verloren zaak“.

Toen was het, dat een diaken het woord vroeg, en herinnerde aan de vraag van onzen Heiland „aan zijne discipelen“, als velen heengingen: „Wilt gij ook niet weggaan“, waarop zij ten antwoord gaven: „Heer tot wien zullen wij heengaan? Gij hebt de woorden des eeuwigen levens; en wij hebben geloofd en bekend,